

5. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон – М.: Прогресс, 1996. – С. 80-85.

This article analyzes characteristics of adolescence in terms of development in modern society. The main question is the necessity to ensure adequate conditions for the socialization of young people, particularly, in higher education.

Keywords: adolescence, socialization, neoplasms, characteristics of the development.

Отримано: 16.02.2012 р.

УДК 159.9.016.2

Г.В.Ожубко

Сутність та структура соціального інтелекту

Аналізуються головні підходи до тлумачення сутності соціального інтелекту в історії психології. Подано підходи до виокремлення структури соціального інтелекту залежно від виду діяльності.

Ключові слова: соціальний інтелект, історія психології, поведінка, діяльність, управлінські кадри.

Анализируются главные подходы к трактовке сущности социального интеллекта в истории психологии. Представлены подходы к выделению структуры социального интеллекта в зависимости от вида деятельности.

Ключевые слова: социальный интеллект, история психологии, поведение, деятельность, управленческие кадры.

У час інформаційних технологій не знижується значущість спілкування та взаємодії між людьми, здатності розуміти інших людей та самого себе. Більш того, успішність певних видів діяльності залежить саме від здатності фахівця розуміти інших людей, здійснювати передачу інформації та успішну взаємодію. До таких видів діяльності належить управлінська діяльність.

Проблемі підготовки управлінських кадрів присвячена значна кількість досліджень (А.А.Деркач, В.М.Дьячков, А.Л.Журавльов, В.Г.Зазикін, Л.М.Карамушка, А.І.Кітов, Н.Л.Коломінський, Р.Л.Кричевський, Н.В.Кузьміна, Б.Ф.Ломов, А.К.Маркова, В.Ф.Рубахін, А.Л.Свенцицький, Г.В.Суходольський, А.В.Фі-

ліппов та ін.). Значна частина існуючих досліджень присвячена проблемі розвитку в управлінців необхідних особистісних якостей, а також формуванню професійних знань та вмінь, які дозволяють зробити їх цілеспрямовану діяльність найефективнішою.

Роль соціального інтелекту в діяльності менеджера важко переоцінити, оскільки для кожного менеджера важливою є здатність правильно розуміти свою поведінку та поведінку інших людей, а також на підставі цього налагоджувати спілкування. Разом з тим, психологічні механізми соціального інтелекту, особливості його прояву і розвитку в процесі підготовки майбутніх менеджерів та у професійній діяльності вивчені недостатньо.

Мета статті – розглянути головні підходи до тлумачення сутності соціального інтелекту та його структури.

Термін “соціальний інтелект” введений у психологію Е.Торндайком у 1920 році для позначення далекоглядності в міжособистісних стосунках. Згідно з Е.Торндайком, існують три види інтелекту:

- абстрактний інтелект як здатність розуміти абстрактні вербальні й математичні символи і здійснювати з ними певні дії;
- конкретний інтелект як здатність розуміти речі та предмети матеріального світу і здійснювати з ними певні дії;
- соціальний інтелект як здатність розуміти людей і взаємодіяти з ними [30].

Таким чином, Е.Торндайк розглядав соціальний інтелект як специфічну пізнавальну здібність, яка забезпечує успішну взаємодію з людьми. Тут соціальний інтелект є видом загального інтелекту, і відношення між ним та іншими видами інтелекту поки що не визначені. Головна функція соціального інтелекту полягає в прогнозуванні поведінки.

У 1937 році Г.Оллпорт, вивчаючи здатність “добре розбиратися в людях”, описав вісім “особистісних якостей” [26].

1. Досвід. Для того, щоб добре розбиратися в людях насамперед необхідна зрілість.

2. Подібність. Це вимога того, щоб людина, яка намагається судити про людей, за своєю природою подібна до тієї людини, яку вона хоче зрозуміти.

3. Інтелект. Розуміння людей – це значною мірою завдання з’ясування зв’язків між минулими та теперішніми вчинками, між експресивною поведінкою та внутрішніми властивостями, між причиною і наслідком.

4. Глибоке розуміння себе. Сліпота і помилковість у розумінні нашої власної природи буде автоматично перенесена на наші судження про інших.

5. Як правило, люди не можуть глибоко розуміти тих, хто складніший і чутливіший за них.

6. Відстороненість. Людина, яка залишається осторонь від подій і спостерігає їх, зможе зробити цінніші судження.

7. Естетичні схильності. При високому своєму розвитку естетичний склад розуму може певною мірою компенсувати відсутність “досвіду”, “інтелекту”, “глибокого розуміння себе”, “подібності” і “складності”.

8. Соціальний інтелект. “Соціальний дар, необхідний для тонкої рівноваги в поведінці, що забезпечує гладкість у стосунках з людьми. Для того, щоб тактовно говорити і чинити, необхідно прогнозувати найбільш вірогідні реакції іншої людини. Тому соціальний інтелект пов’язаний зі здатністю висловлювати швидко, майже автоматичні судження про людей. Разом з тим, соціальний інтелект має відношення радше до поведінки, ніж до оперування поняттями: його продукт – соціальне пристосування, а не глибина розуміння” [26].

Тут соціальний інтелект розглядається як властивість, необхідна для успішної взаємодії з людьми, яка проявляється у прогнозуванні поведінки людей. Однак автор пов’язує його більше з поведінковим умінням, ніж з пізнавальною здатністю.

Іноді в літературі, зокрема у Ж.Годфруа [4], соціальний інтелект ототожнюється з одним з процесів, частіше за все з соціальною перцепцією або з соціальним мисленням. Це пов’язано з традицією роздільного, не співвіднесеного вивчення цих феноменів у рамках загальної та соціальної психології.

Д.Майєрс, даючи визначення соціальної психології, описує її як науку, яка вивчає те, що люди думають один про одного, як впливають один на одного і як ставляться один до одного [14]. Соціальне мислення розглядається ним як здатність оцінювати себе та інших, здібність, яка зумовлює соціальні установки, пояснення та переконання. Виявляється, від чого залежить точність вражень про себе та інших, наскільки соціальне мислення схильне до упереджень та помилок і як можна наблизити його до дійсності. Розкриваються зв’язки між установками і поведінкою: чи визначають установки поведінку або ж навпаки, поведінка визначає соціальні установки.

Питання соціального інтелекту обговорюються при аналізі проблеми інтелектуальної обдарованості [11, 18].

З соціальним інтелектом часто ототожнюється мудрість як форма інтелектуальної обдарованості. Психологічні дослідження мудрості ще тільки намічаються, тим не менш уже зараз зрозуміло,

що мудрість – сторона (складова) природного інтелекту, оскільки вона має пряме відношення як до переробки інформації про те, що відбувається, так і до адаптаційних процесів. Водночас мудрість є специфічним станом інтелектуальної зрілості, що виявляється в контексті повсякденного способу життя і є результатом тривалого та унікального процесу накопичення життєвого досвіду [23]. Тут у проявах соціального інтелекту переважають життєві вміння та досвід, які пов'язуються зі здатністю передбачати поведінку людей.

Проблема соціального інтелекту знайшла своє відображення в дослідженнях Г.Ю.Айзенка [29]. На його думку, можна говорити про різні типи концепції інтелекту: біологічний, психометричний та соціальний, які відповідають різним структурним рівням інтелекту.

До змісту поняття “біологічний інтелект” включаються особливості функціонування структур головного мозку, які відповідають на пізнавальну активність. Вони визначають індивідуальні відмінності інтелекту і пов'язують їх зі спадковістю.

Психометричний інтелект визначається Г.Ю.Айзенком як здатність індивіда використовувати психометричний інтелект з метою адаптації до вимог суспільства.

В.Штерн [25] дав визначення інтелекту як “деякої загальної здатності людини до нових життєвих умов”. Пристосувальний акт – вирішення життєвого завдання, використовуючи інтелект, – здійснюється за допомогою дій з мисленнєвим еквівалентом об'єкта (або у “внутрішньому плані дій”) при домінуючій ролі свідомості над неусвідомлюваним. Завдяки цьому розв'язання проблеми може здійснюватися тут і тепер без зовнішніх поведінкових спроб, правильно і одноразово: спроби, перевірка гіпотез здійснення у “внутрішньому плані дій”. Тут ми бачимо інтелект як поведінкове вміння, яке ґрунтується на здатності виконувати внутрішні дії.

Проблема використання інтелекту з метою адаптації до середовища розглядається в концепції Н.Кентор [27]. Автор прирівнює соціальний інтелект до когнітивної компетентності, яка дозволяє людям сприймати події соціального життя з мінімумом несподіванок і максимальною особистісною користю. Когнітивна структура особистості (уявлення, особистісні спогади і правила інтерпретації) складає досвід і певний підхід індивіда до проблем соціального життя. Цей репертуар знань Н.Кентор називає соціальним інтелектом. Саме репертуар соціального інтелекту, динаміка його використання і процеси, в яких соціальний інтелект набувається, дозволяють індивіду пристосуватися до життєвого оточення. Основними змістовими компонентами соціального

інтелекту є здатність до розв'язання практичних завдань, вербальні здібності та соціальна компетентність.

У 60-ті роки Дж.Гілфорд, творець першого тесту для вимірювання соціального інтелекту, розглядав його як систему інтелектуальних здібностей, незалежних від фактора загального інтелекту і пов'язаних, насамперед, з пізнанням поведінкової інформації. Згідно з концепцією Дж.Гілфорда соціальний інтелект – це інтегральна інтелектуальна здібність, яка визначає успішність спілкування і соціальної адаптації [28]. Соціальний інтелект об'єднує і регулює пізнавальні процеси, пов'язані з відображенням соціальних об'єктів (людини як партнера по спілкуванню, групи людей). До процесів, які його утворюють, належать соціальна сенситивність, соціальна перцепція, соціальна пам'ять і соціальне мислення.

У вітчизняній психології поняття “соціальний інтелект” було введено Ю.М.Ємельяновим. “Сферу можливостей суб'єкт-суб'єктного пізнання індивіда можна назвати його соціальним інтелектом, розуміючи під цим стійку здатність розуміти самого себе, а також інших людей, їх стосунки і прогнозувати міжособистісні події, що ґрунтуються на специфіці мисленневих процесів, афективного реагування і соціального досвіду [5]. Значення цієї сторони психіки з особливою наочністю виявляється на численних прикладах, коли люди, які відрізняються високими досягненнями у вивченні явищ матеріального світу (які мають високий загальний предметно-орієнтувальний інтелект), виявляються безпомічними в сфері міжособистісних стосунків. За Ю.М.Ємельяновим, формуванню соціального інтелекту сприяє наявність сенситивності – особливої чутливості до психічних станів інших, їх прагнень, цінностей та цілей, яка має емоційну природу. Сенситивність, у свою чергу, передбачає наявність емпатії – здатності до відчування, емоційного резонансу на переживання інших.

М.К.Тутушкіна та її співробітники, досліджуючи феномен сенситивності, визначає її як здатність сприймати оточуючий і внутрішній світ, що дозволяє професіоналам різних рівнів легко орієнтуватися в людських взаєминах, гармонізувати свою поведінку та емоції [21].

Але далеко не завжди висока сенситивність дається від природи. У такій ситуації її необхідно розвивати через тренування складових компонентів. До базових основ сенситивності поряд з емпатією М.К.Тутушкіна відносить знання себе, самопізнання. Звертаючись до минулого, людина досліджує себе: свої можливості, варіанти дій, почуття, думки, стани. Таке вивчення автор називає рефлексією,

розуміючи під цим поняттям процес пошуку і встановлення розумових зв'язків між існуючою ситуацією і світоглядом особистості в даній сфері (або загалом) з метою визначення смислів, відношень і способів дій [21].

Таким чином, соціальний інтелект розглядається з позицій базових характеристик, які сприяють його формуванню. До провідних чинників соціального інтелекту шерег авторів відносять сенситивність, рефлексію і емпатію [5; 21].

Іноді в літературі соціальний інтелект ототожнюється з практичним мисленням. Л.І.Уманський [22] визначив соціальний інтелект як відносно незалежне праксеологічне утворення – те, що нестрого можна визначити як “практично-психологічний розум”. Б.М.Теплов також використовує поняття “практичний розум” [20] як такий, що спрямовує свою дію від абстрактного мислення до практики, від загальних принципів – до конкретних обставин; на відміну від теоретичного розуму, спрямованого від “живого споглядання до абстрактного мислення”.

Досліджуючи критерії обдарованості, М.О.Холодна [23] виокремлює шість типів інтелектуальної поведінки:

1) особи з високим рівнем розвитку “загального інтелекту” у вигляді показників $IQ > 135-140$ одиниць; виявляються за допомогою психометричних тестів інтелекту (“дотепні”);

2) особи з високим рівнем академічної успішності у вигляді показників навчальних досягнень; виявляються з використанням критеріально-орієнтованих тестів (“блискучі учні”);

3) особи з високим рівнем творчих інтелектуальних здібностей у вигляді показників біглості та оригінальності породжуваних ідей; виявляються на основі тестів креативності (“креативні”);

4) особи з високою успішністю виконання у здійсненні тих чи інших реальних видів діяльності, що мають великий обсяг предметно-специфічних знань, а також значний практичний досвід роботи у відповідній галузі (“компетентні”);

5) особи з високими інтелектуальними досягненнями, які знайшли своє втілення в об'єктивно значущих, тією чи іншою мірою загальноновизнаних формах (“талановиті”);

6) особи з високими інтелектуальними можливостями, пов'язаними з аналізом, оцінкою та передбаченням подій повсякденного життя людей (“мудрі”).

У працях Н.А.Амінова і М.В.Молоканова [1] соціальний інтелект розглядається як умова вибору профілю діяльності у майбутніх практичних психологів. У результаті досліджень виявлено зв'язок соціального інтелекту зі схильністю до дослід-

ницької діяльності. Ті досліджувані, в яких було виявлено високий рівень розвитку соціального інтелекту, виявили вищі схильності до практичної психологічної діяльності та конструктивного впливу на аудиторію у процесі здійснення міжособистісних ділових форм комунікації.

Н.А.Кудрявцева [8] запропонувала свою концептуальну розробку проблеми соціального інтелекту. Істотним у цьому проекті було прагнення співвіднести загальний і соціальний інтелект. Автором на основі уявлень про структуру інтелектуального потенціалу розроблено комплекс дослідницьких підходів і конкретних методик, які призвели до виокремлення інтегративного показника інтелектуального потенціалу людини.

Соціальний інтелект розуміється Н.А.Кудрявцевою як здатність до раціональних, мисленневих операцій, об'єктом яких є процеси міжособистісної взаємодії. Була встановлена неоднозначна картина взаємозв'язку загального і соціального інтелекту: соціальний інтелект відносно незалежний від загального інтелекту.

У дослідженні М.Л.Кубишкіної [7] було виявлено зв'язок соціального інтелекту з діяльністю, спрямованою на досягнення високих результатів у соціально значущій діяльності. Дослідження М.Л.Кубишкіної показало, що провідними особливостями людей з вираженим мотивом соціального успіху є велика активність і впевненість у собі, висока самооцінка з твердою впевненістю в своїй привабливості, високорозвинений соціальний інтелект.

М.Г.Некрасов [16] звертається до поняття “соціальне мислення”, близького за змістом до поняття “соціальний інтелект”. Соціальне мислення визначається ним як здатність до розуміння і оперування інформацією про взаємостосунки людей і груп. Розвинене соціальне мислення дозволяє його носію ефективно розв'язувати задачі використання особливостей соціальних груп у процесі їх взаємодії. Оперативність соціального мислення відрізняє учасників цих процесів за рівнем постановки і досягнення ними своїх цілей і передбачає гнучкість, точність в оперуванні фактами соціальної дійсності.

Значний внесок у розробку уявлень про соціальний інтелект внесла В.Н.Куніцина, яка запропонувала свою концепцію соціального інтелекту [9; 10]. Автор визначає соціальний інтелект як глобальну здібність, що виникає на базі комплексу інтелектуальних, особистісних, комунікативних і поведінкових рис, включаючи рівень енергетичної забезпеченості процесів саморегуляції; ці риси зумовлюють прогнозування розвитку міжособистісних ситуацій, інтерпретацію інформації і поведінки, готовність до соціальної взаємодії і прийняття рішень.

Ця здібність дозволяє досягти гармонії з собою і навколишнім середовищем. Соціальний інтелект багатомірний, складна структура, яка має такі елементи:

1. Комунікативно-особистісний потенціал – комплекс властивостей, які полегшують або ускладнюють спілкування, на основі якого формуються такі інтегральні комунікативні властивості, як психологічна компетентність і комунікативна сумісність; це – основний стрижень соціального інтелекту.

2. Характеристики самосвідомості – почуття самоповаги, свобода від комплексів, пригнічених імпульсів, відкритість новим ідеям.

3. Соціальна перцепція, соціальне мислення, соціальна уява, соціальні уявлення, здатність до розуміння і моделювання соціальних явищ, розуміння людей та мотивів їхньої поведінки.

4. Енергетичні характеристики: психічна та фізична витривалість, активність, слабка виснажуваність.

Основні функції соціального інтелекту, на думку автора, полягають в наступному:

- забезпечення адекватності, адаптивності в умовах, що змінюються;
- формування програми і планів успішної взаємодії в тактичному і стратегічному напрямках, розв'язання поточних задач;
- планування міжособистісних подій і прогнозування їх розвитку;
- мотиваційна функція;
- розширення соціальної компетентності;
- саморозвиток, самопізнання, самонавчання.

Таким чином, соціальний інтелект в концепції В.Н.Куніциної – це індивідуальні задатки, здібності, властивості, які полегшують вироблення в особистому досвіді вмій і навичок соціальних дій та контактів. Соціальний інтелект допомагає людині прогнозувати розвиток міжособистісних подій, загострює інтуїцію, передбачливість та забезпечує психологічну витривалість. Вищий рівень розвитку соціального інтелекту відрізняє гуманістична спрямованість: її носієм є соціально зріла особистість, що має адекватну самооцінку, самодостатня, добре адаптована, з розвиненим почуттям власної гідності, високим соціальним потенціалом, який виявляється в здатності позитивно впливати на інших. Крім цього, В.Н.Куніцина виокремила 4 рівні соціального інтелекту – низький, середній, високий та дуже високий.

Чим вищий рівень соціального інтелекту, тим більш розвинені саморегуляція, впевненість у собі, здатність впливати. Кожному

вищому рівню соціального інтелекту відповідає вищий рівень розвитку таких властивостей, як креативність (оригінальність за методикою Торренса), моральні установки і самоповага. Чим нижчий рівень соціального інтелекту, тим більше в ньому представлені сором'язливість, агресивність, рефлексивність, особисті проблеми (внутрішня конфліктність), виснажливність, некомунікбельність (аутистичність, відчуженість, самотність).

Кожен наступний рівень характеризується більшим комунікативно-особистісним потенціалом, наявністю добре сформованих властивостей, які забезпечують успішність спілкування, і зниженням вираженості таких властивостей як виснажливність, сором'язливість, потенційна конфліктність, агресивність, рефлексивність. Таким чином, на думку В.Н.Куніциної, сильно виражена рефлексивність не сприяє розвитку соціального інтелекту.

Це твердження суперечить висновкам М.К.Тутушкіної [21] про те, що розвиток соціального інтелекту залежить від рефлексії. Це протиріччя можна пояснити неоднозначністю в тлумаченні самого терміна “рефлексія”, в першу чергу, універсальністю механізму її дії, в основі якого лежить принцип зворотного зв'язку. Цей принцип виявляється на різних рівнях саморегуляції індивіда: від нейрофізіологічного до особистісного.

В.Н.Куніциною використовується термін “рефлексивність”, який, радше за все, вказує на природно-наукову трактовку феномену рефлексії. Рефлексія розуміється як природна властивість психіки, тобто рефлексивність, яка виявляється в інертності мислення як протилежність його імпульсивності. У цьому варіанті натуралістичного розуміння втрачається якісна специфіка рефлексії як відмінної властивості власне людської, соціально зумовленої психіки.

Визначення поняття рефлексії М.К.Тутушкіною близьке за розумінням рефлексії шерогом авторів [2; 6; 13; 17]: рефлексія – це процес, який дає уявлення суб'єкту про те, як він сприймається партнером по спілкуванню, а на підставі цього уявлення дозволяє йому коригувати свою поведінку. І в цьому значенні розвинена рефлексія повинна сприяти розвитку соціального інтелекту.

Проблеми соціального інтелекту знайшли своє відображення у працях О.С.Михайлової в річищі досліджень комунікативних та рефлексивних здібностей особистості та їх реалізації в професійній сфері [15]. Автор вважає, що соціальний інтелект забезпечує розуміння вчинків та дій людей, розуміння мовної продукції людини, а також його невербальних реакцій (міміки, жестів, візуального контакту, поз тощо). Перевіряючи тест Дж.Гілфорда та М.Сал-

лівена на надійність, О.С.Михайлова провела дослідження комунікативної компетентності та професійної успішності педагогів та встановлено низку кореляцій. Зокрема, встановлено кореляцію між тестом соціального інтелекту та шкалою контактності методики Меграбіяна-Епштейна, яка вимірює відкритість, товариськість, тенденцію до психологічної близькості.

При дослідженні педагогів було показано, що викладачі з високим рівнем успішності педагогічної діяльності виявили вищий рівень соціального інтелекту, ніж менш успішні педагоги. Вчителі з високим рівнем комунікативної компетентності, що виявляли такт і доброзичливість у спілкуванні, мали організаторські здібності, також демонстрували вищий рівень соціального інтелекту.

Дослідження О.С.Михайлової показали, що представники професій типу “людина-людина” (психологи-тренери, педагоги, психотерапевти, іміджмейкери, менеджери) мають вищі оцінки за тестом, ніж представники професій типу “людина-техніка”.

Даючи інтерпретацію композитної оцінки соціального інтелекту, О.С.Михайлова характеризує індивіда з високим соціальним інтелектом: “Особи з високим соціальним інтелектом здатні витягати максимум інформації про поведінку людей, розуміти мову невербального спілкування, висловлювати швидкі та точні судження про людей, успішно прогнозувати їхні реакції у визначених обставинах, проявляти далекоглядність у стосунках з іншими, що сприяє їх успішній соціальній адаптації.

Люди з високим соціальним інтелектом, як правило, бувають успішними комунікаторами. Їм властиві контактність, відкритість, тактовність, доброзичливість і сердечність. Високий соціальний інтелект пов’язаний з інтересом до соціальних проблем, наявністю потреби впливати на інших і часто поєднується з розвиненими організаторськими здібностями.

Люди з розвиненим соціальним інтелектом зазвичай мають виражений інтерес до пізнання себе і розвинену здатність до рефлексії. Люди з високим соціальним інтелектом зазвичай легко уживаються в колективі, сприяють підтримці оптимального психологічного клімату, проявляють більше інтересу, кмітливості та винахідливості в роботі” [15].

Проблема соціального інтелекту висвітлюється в рамках досліджень здібностей до творчості [12; 18; 19; 24]. Шерег дослідників стверджує, що здатність до творчості і соціальна активність особистості мають зворотну кореляцію. Інші вчені вважають, що креативність підвищує успішність у спілкуванні та адаптивність особистості в суспільстві. Зокрема, в експерименті

І.М.Киштимової [12] з розвитку креативності школярів відзначається значуще підвищення всіх показників соціального інтелекту при позитивній динаміці рівня креативності. Автор доходить висновку про те, що творча особистість більшою мірою, ніж особистість рекреативна, здатна до розуміння і прийняття інших і, таким чином, до успішності в спілкуванні і адаптивності в соціальному середовищі.

Отже, соціальний інтелект – відносно нове поняття; аналогом соціального інтелекту є соціальні здібності, соціальна обдарованість. О.І.Власова розглядає соціально обдаровану людину як особистість, що має стійку потребу та значний дієвий потенціал здійснення активних перетворень у соціальному середовищі поняття психології, яке знаходиться у процесі розвитку і уточнення. Останнім часом сформувалася думка, що соціальний інтелект являє собою чітку і узгоджену групу ментальних здібностей, пов'язаних з обробкою соціальної інформації, групу здібностей, які фундаментально відрізняються від тих, які лежать в основі більш “формального” мислення, що перевіряється тестами “академічного” інтелекту. Соціальний інтелект визначає рівень адекватності та успішності соціальної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень полягають в проведенні емпіричного вивчення соціального інтелекту в майбутніх менеджерів та порівняння рівня його розвитку в успішних менеджерів.

Список використаних джерел

1. Аминов Н.А. О компонентах специальных способностей будущих школьных психологов / Н.А.Аминов, М.В.Молоканов // Психологический журнал. – 1992. – № 5. – С. 104.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М.Андреева. – М.: Изд-во Моск.ун-та, 1988. – 429 с.
3. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку / О.І.Власова – К.: КНУ, 2005. – 308 с.
4. Годфруа Ж. Что такое психология? / Ж. Годфруа: в 2-х т. – М.: Прогресс, 1996.
5. Емельянов Ю.А. Активное социально-психологическое обучение / Ю.А. Емельянов. – Л.: ЛГУ, 1985. – 167 с.
6. Коваленко А.Б. Соціальна психологія / А.Б.Коваленко, М.Н.Корнєв – К.: Геопринт, 2006. – 400 с.
7. Кубышкина М.Л. Психологические особенности мотивации социального успеха: автореф.дис. ...канд.психол.н.: 19.00.01 / М.Л. Кубышкина. – СПб., 1997. – 19 с.

8. Кудрявцева Н.А. Единство интеллекта [Научный отчет] / Н.А.Кудрявцева. – СПб.: ЛГУ, 1995. – 125 с.
9. Куницына В.Н. Социальная компетентность и социальный интеллект: структура, функции, взаимоотношение / В.Н. Куницына // Теоретические и прикладные вопросы психологии – Вып. 1. – Ч. 1. – 1995. – С. 32-41.
10. Куницына В.Н. Межличностное общение : [уч. пособ. для студ] / В.Н.Куницына, Н.В.Казаринова, В.М.Погольша. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
11. Кунц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций / Г.Кунц, С.Д.О’Доннел. – М., 1981. Т. 1. – 496 с. – Т. 2 – 512 с.
12. Кыштымова И.М. Развитие креативности школьников в условиях экспериментальной модели учебного процесса: дис. ...канд. психол.н.: 19.00.07 / И.М.Кыштымова. – Иркутск, 2000. – 167 с.
13. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов. – М.: Наука, 1989. – 449 с.
14. Майерс Д. Социальная психология / Д.Майерс. – СПб.: Питер, 1998. – 682 с.
15. Михайлова Е.С. Методика исследования социального интеллекта (адаптация теста Дж.Гилфорда и М.Салливена): [Руководство по использованию] / Е.С. Михайлова. – СПб., 1996. – 53 с.
16. Некрасов М.Г. Человек в социальных играх / М.Г. Некрасов. – Тула: АРЕКС, 1996. – 78 с.
17. Петровская Л.А. Теоретические и методологические проблемы социально-психологического тренинга / Л.А.Петровская. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 168 с.
18. Прутченков А.С. Специализированный тренинг “Предприниматель” [Методические разработки социально-психологического тренинга] / А.С.Прутченков. – М.: Изд-во Моск.ун-та, 1993. – 79 с.
19. Психология одаренных детей и подростков / Под ред.. Н.С.Лейтеса. – М.: Педагогика, 1996. – 368 с.
20. Теплов Б.М. Избранные труды: в 2-х т. / Б.М.Теплов. – М.: АПН СССР, 1985. – Т. 1. – С. 62-89.
21. Тутушкина М.К. Практическая психология для менеджеров / М.К.Тутушкина. – М., 1996. – 366 с.
22. Уманский Л.И. Психология организаторской деятельности школьников / Л.И.Уманский. – М.: Просвещение, 1980. – 160 с.

23. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / М.А.Холодная. – М. – Томск, 1997. – 478 с.
24. Чудновский В.Э. Воспитание способностей и формирование личности / В.Э. Чудновский // Педагогика и психология. – 1986. – № 8. – С. 19-26.
25. Штерн В. Дифференциальная психология и ее методические основы / В.Штерн. – М.: Просвещение, 1998. – 335 с.
26. Allport G. Personality: A psychological interpretation / G.Allport. – N.Y., 1937. – 516 p.
27. Cantor N.G. Personality social intelligence / N.G.Cantor, J.F. Kihlstorm. – N.Y., 1987. – 218 p.
28. Guilforf J.P. The nature of human intelligence / J.P.Guilforf. – N.Y., 1967. – 261 p.
29. Eysenck H.J. Personality and individual differences / H.J.Eysenck, M.W.Eysenck. – N.Y., 1985. – 178 p.
30. Thorndike R.L. Intelligence and its uses Harper s Magasine / R.L.Thorndike, 1920. – 626 p.

The main going is analysed near interpretation of essence of social intellect in history of psychology. Going is presented near the selection of structure of social intellect depending on the type of activity.

Keywords: social intelligence and history of psychology, behavior, activity, administrative staff.

Отримано: 11.03.2012 р.

УДК.159.9

Н.В.Онiщенко

Екстрена психологічна допомога дітям в умовах надзвичайної ситуації

У статті розглядаються особливості надання екстреної (невідкладної) психологічної допомоги дітям, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій. Аналізуються питання організації психологічної роботи з дітьми різного віку, висвітлюються методи та прийоми корекції у них негативних психічних станів.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, екстрена психологічна допомога.

В статье рассматриваются особенности оказания экстренной (неотложной) психологической помощи детям, пострадавшим в